

KİTAP İNCELEMESİ “İBN SÎNÂ”

HATİCENUR PİŞKİN^a

Öz

İbn Sînâ, mantık, matematik, tıp, astronomi, fizik gibi çeşitli alanlarda birçok eser vermiş Müslüman bir filozoftur. Yunan felsefi geleneğini ayrıntılı ve eleştirel bir biçimde incelemiş, oradan elde ettiği verileri İslâm düşüncesi ile birleştirerek özgün fikirler sunmuştur. İbn Sînâ; Gazzâlî ve İbn Rüşd gibi kendisine muhalif olanlar da dâhil olmak üzere bazı Müslüman filozofları etkilemiştir. Ayrıca ondan, özellikle on ikinci yüzyıl ortaları on üçüncü yüzyıl sonları arasında yaşayan bazı Batılı filozoflar da etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Sînâ, Felsefe, Mantık, Metafizik

İBN SÎNÂ

Abstract

Ibn Sînâ is a Muslim philosopher who made many works in various fields such as logic, mathematics, medicine, astronomy and physics. He examined the Greek philosophical tradition in detail and critically and presented original ideas by combining the data he obtained with Islamic thought. Ibn Sînâ influenced some Muslim philosophers, including those who opposed him, such as Ghazâlî and Ibn Rushd. He was also influenced by some Western philosophers, especially those who lived between the mid-twelfth and late thirteenth centuries.

Key Words: Ibn Sînâ, Philosophy, Logic, Metaphysics

Kitabın Künyesi:

Yazar: Ömer Mahir ALPER

Eser adı: İbn Sînâ

Yayınevi/yeri ve yılı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018

Sayfa sayısı: 202

Tanıtıcı: Hatıcenur Pişkin, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğrencisi

Tanıtımını yapacağımız bu çalışma, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslâm Felsefesi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Ömer Mahir Alper tarafından yazılmıştır.

^a Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

İbn Sînâ'nın felsefeye yön veren fikirleri kelâm ve tasavvuf düşüncesini etkilediği gibi modern dönemde de pek çok batılı filozof üzerinde etkili olmuştur. Kaleme alınan bu eser filozofun daha iyi tanınması adına önemli bir katkı sağlamaktadır. Eser “Önsöz”, üç ana bölüm ve “Sonuç” kısmından oluşmaktadır.

Birinci bölümde İbn Sînâ'nın hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Asıl adı Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ olan İbn Sînâ, 980-81 yılında Özbekistan sınırları içerisinde Buhara şehrinin yakınındaki Efşene köyünde doğmuştur. Talebesi Ebû Ubeyd el-Cûzcânî'ye yazdırdığı hayat hikâyesi ile Cûzcânî'nin ilave bilgilerinin nakledilmesi sayesinde İslâm filozoflarına nispetle hakkında daha fazla bilgi bulunmaktadır. İbn Sînâ, çocukluğundan itibaren felsefe, geometri ve Hint matematiğine ilgi duymuş, bu alanlarda araştırmalar yapmıştır. Kur'ân'ı Kerîm'i küçük yaşta ezberlemiş, dil, edebiyat, fıkıh, akâid alanında öğrenim görmüştür. Ortaçağ âlimleri ve düşünürleri tarafından kendisine “eş-Şeyhü'r-reîs” unvanı verilen İbn Sînâ, Batı'da ise Avicenna olarak bilinir. İbn Sînâ; felsefe, mantık, matematik, tıp, astronomi, fizik gibi birçok alanda eser vermiştir. Bu alanlarda kaleme aldığı başlıca eserleri şunlardır: *eş-Şifâ*, *et-Ta'likât*, *el-Kanun fi't-Tıb*, *el-İnsaf*'tır.

Kitabın ikinci bölümünde İbn Sînâ'nın felsefe, mantık, bilgi teorisi, doğa felsefesi, psikoloji, metafizik, ahlâk, siyaset, din felsefesi, tıp ve mûsiki hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. İbn Sînâ, Yunan felsefî geleneğini ayrıntılı ve eleştirel bir biçimde incelemiş, oradan elde ettiği verileri İslâm düşüncesi ile birleştirerek özgün fikirler ortaya koymuştur. Yazar'ın ifade ettiği gibi İbn Sînâ düşüncesi değişik kaynaklardan alınıp bir araya getirilmiş derleme görüşler olmayıp sistemli bir düşünüşün ürünüdür. İbn Sînâ, Plotinus ve Proklus'un temel metinleriyle beraber Kindî çerçevesinde Yeni Platonculuğu ve Fârâbî okulunun yani Bağdat Meşşâîlerinin Aristoculuğunu felsefî açıdan dinamik, teorik açıdan ise ikna edici bir sistemde büyük bir ustalıkla bir araya getirmiştir. Felsefeyi “insanın eşyanın hakikatine vâkıf olmak suretiyle yetkinleşmesi” olarak tanımlayan İbn Sînâ, varlıkları bizim dilememiz ve fillerimizle oluşmayanlar ve bizim fillerimiz ve dilememiz ile oluşanlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Birinci kısım teorik felsefeye, ikinci kısım ise pratik felsefeye tekabül etmektedir. Böylelikle felsefenin teorik ve pratik yönlerini ortaya koymuştur. Onun düşüncesinde felsefe de amaçlanan şey bütün var olanların hakikatlerinin bilgisini edinmektir. Nitekim İbn Sînâ *eş-Şifâ* eserinin “el-Burhân” bölümünde felsefeyi “insan nefsinin mümkün olabildiği ölçüde doğru bilgi ve eylemlerle yetkinliğine doğru ilerlemesi” olarak tanımlamaktadır. Nihayet o, felsefenin özünün metafizik ve Tanrı bilgisi olduğunu ileri sürmektedir.

İbn Sînâ, klasik mantığın bütün konularını tek bir kitap içerisinde bir araya getirip inceleyen ilk mantıkçı konumundadır. Nitekim *eş-Şifâ* adlı eserinin mantık bölümü bunun en iyi örneğidir. İbn Sînâ'ya göre, mantık tutarlı ve doğru düşünmenin kanun ve kurallarını öğretir. Mantık bilinenlere dayalı olarak bilinmeyenin bilgisine geçişin yol ve yöntemini sağlamaktır. Aristo mantığını Fârâbî geleneğinde incelemiş ve eleştirel bir yöntemle özgün

bir şekilde yeniden ortaya koymuştur. Aristoteles ve Fârâbî'nin mantığı gibi İbn Sînâ'nın mantığı da içeriksel bir mantıktır.

Epistemolojide Aristotelesçi çizgiyi takip eden İbn Sînâ, bilmenin; dış dünyanın verilerinin soyutlama yoluyla zihne aktarılması, zihnin kendine özgü faaliyetlerle bunları birtakım işlemlerden geçirerek kavram ve yargılara ulaşması anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Ona göre, bilme işlemi; duyu idraki, hayâl idraki, vehmî idrak ve aklî idrak olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Aristoteles ve Fârâbî'nin düşüncesinde yer almayan vehmî idrak İbn Sînâ'ya özgü bir idrak şeklidir. Bir insanın kurdun adını duyduğu zaman onun kendisi için tehlikeli bir varlık olduğunu algılaması vehmî idrake örnektir.

İbn Sînâ'ya göre, doğa felsefesinin konusu "değişim içerisinde bulunması, hareket ve durağanlıkla nitelenmesi açısından cisimler"dir. Her doğal cisim, cisim olabilmesi açısından madde ve sûret olarak iki ilkeye bağlıdır. Madde sûretten soyutlanmış bir biçimde kendi başına var olamaz. Maddenin var oluşu ancak sûretle mümkündür. Doğal şeylerin en genel arazi sayılabilecek olan hareket, bilkuvve olanın bilkuvve olması yönünden ilk yetkinliğidir. Ona göre, her değişim bir hareket değildir. Eğer değişim yavaş ve bir süreç içerisinde gerçekleşirse hareket, aniden ve birdenbire gerçekleşirse oluş ve bozuluş adını almaktadır. İbn Sînâ, hareketi; nicelikten niceliğe, nitelikten niteliğe, bir yerden bir yere ve bir konumdan bir konuma doğru gerçekleşen hareket olmak üzere dört başlıkta ele almaktadır.

Psikolojiye ya da nefis teorisine felsefede merkezî bir yer veren İbn Sînâ, insanı dünyadaki en değerli varlık olarak görmüş, insanı beden ve nefisten oluşan düalist bir yapı içerisinde incelemiştir. İbn Sînâ, nefsin bedende bulunmadığını ve beden bir fonksiyonu olmadığını söyleyerek Aristo'dan ayrılır. Nefsin türünü belirleyen şey onu taşıyan cismin mizacıdır. O'na göre insan nefsi çok çeşitli güçlere sahip olsa da tektir. Nefsin ölümden sonra yaşamına devam edeceğini ileri süren İbn Sînâ, ruh göçü görüşüne reddetmiştir.

İbn Sînâ, metafizik sisteminde önceki filozoflardan elde ettiği malzemeyi kendi sistemine katarken eleştirel, seçici ve yanlışın yerine doğruyu koyma tavrı içerisinde. Tümdengelimci akıl yürütme modelini de bu sisteme dâhil eden İbn Sînâ, metafiziğin konusu ile meselesi arasında temel bir ayrıma gider ve Tanrı'nın metafiziğin konusu değil meselesi olduğunun altını çizer. Zira ona göre, metafiziğin konusu Tanrı değil, varlıktır. Metafiziğin merkezine varlık kavramını yerleştiren İbn Sînâ'ya göre, şey ve zorunlu kavramları gibi varlık kavramı da insan zihninde evvelî olarak bulunmaktadır. Bu kavram insan zihnine tecrübe yoluyla gelmediği gibi tanım ve akıl yürütme yoluyla da kazanılmış değildir. Aksine bu kavram insan zihni tarafından doğrudan doğruya kavranan ve insanın doğasında var olan bir kavramdır.

Yazar, metafiziğin ardından İbn Sînâ'nın ahlâk ile ilgili görüşlerini incelemiştir. İbn Sînâ, ahlâkı düşünüp taşınmaya gerek kalmaksızın, insan nefsinden birtakım fiillerin kolaylıkla doğmasını sağlayan yatkınlık olarak tanımlar. İnsanın ahlâk sahibi olmaya

yönelik bir potansiyeli vardır fakat doğuştan bir ahlâk getirmez. Ahlâkın gayesi insanın gerçek mutluluğudur.

Kitabın son bölümünde ise İbn Sînâ'nın İslâm ve Batı dünyasına etkileri ele alınmıştır. Buna göre onun etkisi sadece felsefe alanında değil kelâm ve tasavvuf alanında da görülmektedir. İbn Sînâ'nın İslâm dünyasına etkisi en başta öğrencileri üzerinde tesir etmiş ve daha sonra öğrencileri onun fikirlerini geliştirip, zenginleştirmişlerdir. İbn Sînâ felsefesi Müslüman düşünürler üzerinde negatif etkiler doğurduğu gibi pozitif etkiler de doğurmuştur. Bunun en tipik örneğini de Gazzâlî oluşturmaktadır. Nitekim Gazzâlî, İbn Sînâ'nın birçok alanda görüşlerini çürütmeye çalışırken büyük oranda onun etkisi altında kalmıştır.

Arapçadan Latinceye çevrilen eserleri sayesinde İbn Sînâ'nın zengin birikimine vâkıf olan batı dünyası İbn Sînâ'nın görüşleri ile zihnî alanda bir reform yaşamıştır. Batı dünyasının İbn Sînâ'yı yakından tanınması on ikinci yüzyılın ortaları ve on üçüncü yüzyılın sonları arasındaki dönemdir. Onun fikirleri özellikle Augustinciler tarafından benimsenmiştir.

İslâm felsefesi sahasında önemli araştırmalarıyla tanınan Ömer Mahir ALPER tarafından yazılan bu eser İSAM yayınları tarafından 2018 yılında okuyucunun teveccühüne sunulmuştur. Bize İbn Sînâ'yı her yönüyle tanıma fırsatı sunan bu eser felsefe ve özellikle de din felsefesine ilgisi olan öğrenciler için sahaya giriş kitabı ve aynı zamanda İbn Sînâ ile ilk defa tanışacak olan okuyucular için de önemli bir kaynak niteliğindedir. Şüphesiz bir yazarı en iyi kendi kitaplarını okumakla anlarız. Ancak özellikle klasik bir eseri incelemek belli bir donanıma sahip olmayı gerektirir. Bu eser okuyucuya İbn Sînâ'yı anlamak için gerekli formasyonu sağlamada yardımcı olacaktır.